

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA OSÓB W WIEKU PRODUKCYJNYM W WOJEWÓDZTWIE WIELKOPOLSKIM

Władysława Łuczka[✉], Lidia Jabłońska-Porzuczek

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Abstrakt. Głównym celem artykułu jest określenie czynników determinujących aktywność zawodową osób w wieku produkcyjnym. Omówiono w nim aktywność zawodową badanej populacji z uwzględnieniem wybranych cech demograficznych, a mianowicie płci, wieku i miejsca zamieszkania. Badania ankietowe przeprowadzono w 2013 roku na terenie województwa wielkopolskiego wśród 386 osób w wieku produkcyjnym. Oprócz danych pierwotnych w publikacji wykorzystano dane wtórne pochodzące z GUS i Eurostatu. Z przeprowadzonych badań wynika, że zdecydowana większość respondentów była aktywna zawodowo. Wśród osób aktywnych zawodowo dominowali ankietowani zatrudnieni na podstawie umowy o pracę w pełnym wymiarze czasu pracy. Niewielu ankietowanych podejmowało dodatkową pracę. Wśród kobiet główną przyczyną zwiększenia aktywności zawodowej było osiągnięcie niskiego dochodu z podstawowego źródła utrzymania, a wśród mężczyzn rozwój zawodowy. Badane kobiety osiągały niższe dochody aniżeli mężczyźni.

Słowa kluczowe: aktywność zawodowa, wiek produkcyjny, determinanty aktywności zawodowej

WPROWADZENIE

W ostatnich latach na polskim rynku pracy kumuluje się wiele niekorzystnych zjawisk spowodowanych nowymi procesami demograficznymi. Jednym z nich jest malejący odsetek osób w wieku produkcyjnym, co

skutkuje m.in. niską aktywnością zawodową ludności w Polsce na tle innych krajów UE. Według szacunków Eurostatu z 2004 roku w Polsce – obok Litwy i Słowacji – nastąpi największy spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym w latach 2005–2020 i wyniesie 20% (Kotowska, 2008). Jakkolwiek od 2007 roku wskaźnik aktywności zawodowej wykazuje tendencję rosnącą, to jednak Polskę wciąż dzieli dystans od krajów UE (28). Na poziom aktywności zawodowej ludności wpływają głównie czynniki ekonomiczne i społeczne, w szczególności dynamika wzrostu gospodarczego, struktura demograficzna społeczeństwa, system emerytalny, wykształcenie ludności, stan zamożności społeczeństwa, ustawodawstwo socjalne, dostępność usług społecznych (przede wszystkim opiekuńczych i edukacyjnych) oraz szeroko rozumiana kultura pracy. Zdeterminowana jest ona również pozamaterialnymi korzyściami związanymi z pracą, a mianowicie satysfakcją z pracy, prestiżem, budowaniem więzi międzyludzkich. Istotne znaczenie mają także panujące w społeczeństwie wzory konsumpcji oraz postawy wobec pracy (Dolny i in., 1990; Kotlarz, 2007; Furmańska-Maruszak, 2014).

Wzrost aktywności zawodowej jest ważnym wyzwaniem, przed którym stoi Polska w związku ze zmniejszającą się liczbą ludności w wieku produkcyjnym. Dlatego ważnym problemem badawczym jest analiza aktywności zawodowej, a przede wszystkim rozpoznanie jej czynników, wśród których szczególne znaczenie

[✉]prof. dr hab. Władysława Łuczka, Katedra Ekonomii, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, Poland, email: luczka@up.poznan.pl

mają czynniki demograficzne. Głównym celem artykułu jest określenie czynników determinujących aktywność zawodową osób w wieku produkcyjnym. Omówiono w nim aktywność zawodową badanej populacji z uwzględnieniem wybranych cech demograficznych, a mianowicie płci, wieku i miejsca zamieszkania.

MATERIAŁ BADAWCZY

W artykule przedstawione zostały wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w 2013 roku na terenie województwa wielkopolskiego wśród 386 osób w wieku produkcyjnym. Głównym celem badań była analiza aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym, a w szczególności identyfikacja najważniejszych charakterystyk pracy zawodowej z uwzględnieniem wybranych zmiennych demograficznych. W badaniu zastosowano metodę celowego doboru próby badawczej. Objęto nim osoby, które w okresie aktywności zawodowej pracowały przynajmniej jeden rok i były objęte powszechnym systemem zabezpieczenia społecznego. Wybór województwa wielkopolskiego wynika z kilku powodów. Wielkopolska w reprezentatywny sposób odzwierciedla sytuację społeczno-demograficzną oraz gospodarczą Polski. Przyjęte do analizy wskaźniki demograficzne i oceny sytuacji na rynku pracy kształtują się na podobnym poziomie jak w całym kraju.

W artykule oprócz danych pierwotnych wykorzystano dane wtórne pochodzące z Głównego Urzędu Statystycznego oraz Eurostatu. W publikacji zastosowano elementy statystyki opisowej.

WYNIKI BADAŃ

Z uwagi na strukturę demograficzną społeczeństwa, a w szczególności występującą przewagę kobiet wśród populacji w starszych grupach wiekowych, kobiety stanowiły 52% ankietowanych. Sytuacja rodzinna badanych była zróżnicowana; blisko połowa respondentów była w związku małżeńskim, a ponad 1/3 stanu wolnego (kawaler/panna). Co dziesiąty badany należał do grupy rozwiedzionych, a co dwudziesty był wdowcem. Prawie 60% ankietowanych utrzymywało innych członków rodziny, przede wszystkim dzieci.

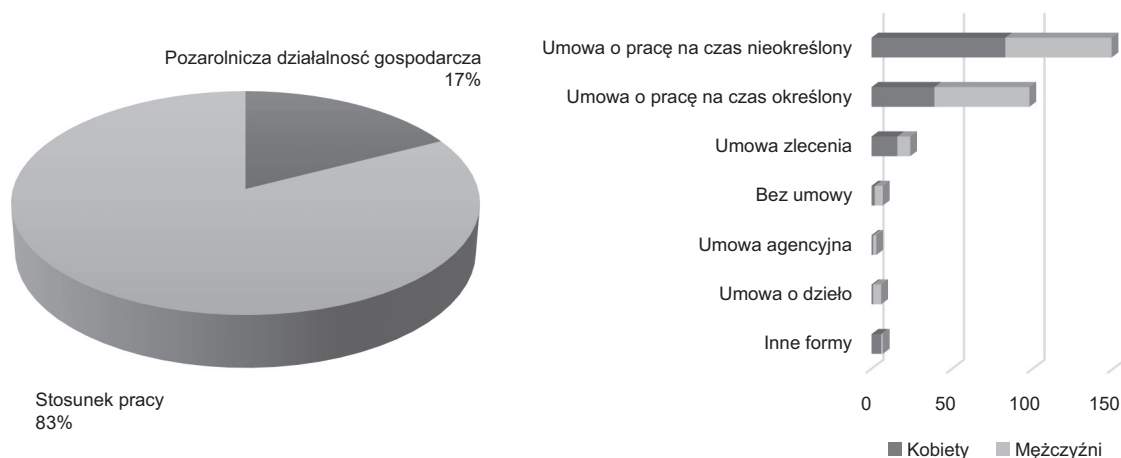
W momencie przeprowadzania badań 92% respondentów było aktywnych zawodowo. Pozostałe osoby nie wykonywały żadnej pracy zarobkowej. Znaczny udział osób aktywnych zawodowo wśród ankietowanych jest

potwierdzeniem przeprowadzonych badań Diagnoza Społeczna, z których wynika, że w latach 2011–2013 „kontynuowany był wzrost liczby osób aktywnych zawodowo” (Strzelecki i in., 2013, s. 122). W badanej populacji nieaktywne zawodowo były głównie kobiety, wśród których większość zamieszkiwała na obszarach wiejskich. Przeważały wśród nich osoby w grupie wiekowej 31–40 lat oraz 51–60 lat. Co druga niepracująca respondentka legitymowała się wykształceniem średnim, a co szósta zawodowym lub wyższym. Były to głównie osoby zamężne z dwójką dzieci. Wśród osób biernych zawodowo dominowały kobiety, co potwierdzają dane GUS, z których wynika, że w latach 2010–2012 stanowiły one ponad 60%. Kobiety rezygnują z aktywności zawodowej przede wszystkim z powodu nabycia uprawnień emerytalnych (47%), nauki i uzupełniania kwalifikacji (18%), a także obowiązków rodzinnych związanych z prowadzeniem gospodarstwa domowego (16%) (GUS, 2014).

Wśród osób pracujących dominowali mieszkańcy miast. Bardziej aktywne zawodowo były osoby stanu wolnego. W okresie prowadzenia badań pracę zarobkową wykonywało 100% mężczyzn i 85% kobiet. W 2013 roku wskaźnik zatrudnienia w województwie wielkopolskim dla osób w wieku produkcyjnym wynosił 67,9%, przy czym dla mężczyzn był on wyższy (74,9%) niż dla kobiet (60,1%) (GUS, 2015). Wypada podkreślić, że część respondentów wykonywała pracę „na czarno”.

Na niższy wskaźnik zatrudnienia kobiet wpływa wiele zróżnicowanych czynników. W ostatnich latach było to spowodowane spadkiem popytu na pracę w sektorach, w których kobiety tradycyjnie wykonywały pracę (np. oświata, wychowanie). Trudności z zatrudnieniem mają kobiety powracające do pracy po dłuższej przerwie związanej z urlopem macierzyńskim lub wychowawczym, a także poszukujące pierwszej pracy (Borowska, 2013). Wzrasta również liczba kobiet bezrobotnych posiadających wyższe wykształcenie. Dotyczy to w szczególności absolwentów takich kierunków studiów jak: historia, politologia, pedagogika, zarządzanie i marketing.

Większość ankietowanych, tj. ponad 80%, zatrudniona była na podstawie umowy o pracę (rys. 1). Pozostali wykonywali pracę na własny rachunek, z których ponad 70% prowadziło pozarolniczą działalność gospodarczą, a 30% współpracowało przy jej prowadzeniu. Niewielki odsetek osób prowadzących działalność gospodarczą wynika z wielu ograniczeń tego sektora. Do głównych

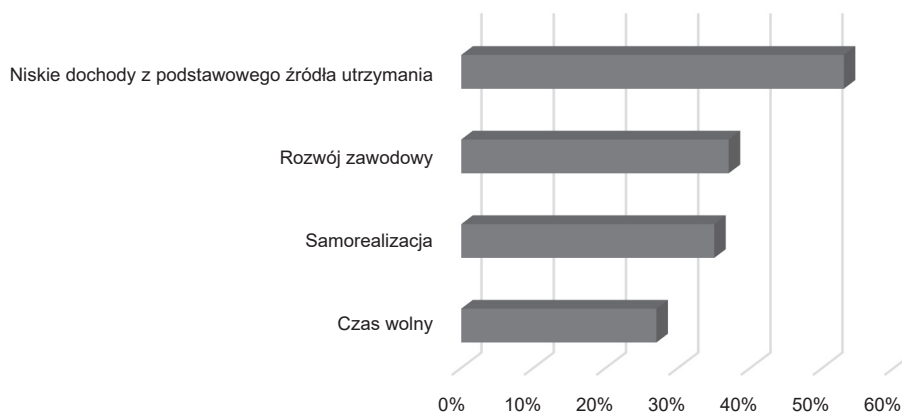
Rys. 1. Forma zatrudnienia
Źródło: badania własne.

barier zalicza się: trudne procedury otwierania, prowadzenia oraz zamykania działalności, formalności finansowe, zmieniające się prawo pracy oraz wysokie poza-płacowe koszty pracy. W przypadku kobiet dodatkową trudnością jest konieczność łączenia obowiązków zawodowych z rodzinnymi, a także stereotypy dotyczące pracy kobiet (Borowska, 2013). Prowadzenie działalności gospodarczej, zwłaszcza w jej początkowym okresie, absorbuje stosunkowo dużo czasu, co odbywa się kosztem ograniczenia czasu poświęconego obowiązkom rodzinnym. Godzenie obowiązków zawodowych z domowymi przez kobiety zależy od kilku czynników, wśród których wymienić należy: wiek dzieci i formy opieki nad nimi, powszechność instytucjonalnej opieki nad małymi dziećmi, rozwiązania w zakresie urlopów wychowawczych i macierzyńskich, realizowany model rodziny, umiejętności organizacyjne kobiet, a także charakter działalności (wielkość i branża) (Balcerzak-Paradowska, 2014).

W przypadku osób zatrudnionych na podstawie umowy o pracę niemal co druga miała umowę o pracę na czas nieokreślony, a co trzecia na czas określony. Pierwszy typ umowy dominował wśród kobiet (55%), a drugi wśród mężczyzn (60%). W Polsce udział osób pracujących na czas określony jest znacznie wyższy aniżeli w innych krajach, np. jest on dwukrotnie wyższy niż w Niemczech, a trzykrotnie wyższy niż w Czechach. Udział tych umów zwiększa się od 2003 roku we wszystkich sektorach, ale najwięcej jest ich w budownictwie (40%)

oraz w przemyśle i usługach (25–27%) (Cichocki i in., 2013). Wśród zatrudnionych przeważały osoby pracujące w pełnym wymiarze czasu pracy. Nieliczni (10%) wykonywali pracę w ramach umów cywilnoprawnych (na podstawie umowy zlecenia, umowy o dzieło lub agencyjnej). Niemal taki sam odsetek pracował „na czarno”. W niepełnym wymiarze czasu pracy pracowało 30 ankietowanych. Były to głównie kobiety młode w wieku do 30 roku życia oraz starsze od 51 do 60 lat. Mężczyzna jako „głowa rodziny” decyduje się na pracę w niepełnym wymiarze w przypadku braku ofert pracy na pełen etat lub złego stanu zdrowia. Kobiety częściej wybierają elastyczne formy zatrudnienia z uwagi na konieczność łączenia pracy z wieloma rolami społecznymi, takimi jak: wychowywanie dzieci, praca w gospodarstwie domowym, opieka nad innymi członkami rodziny (Ratajczak-Tuchołka, 2010). Z europejskich badań jakości życia (EQLS) wynika, że codziennie w nieodpłatnych pracach domowych (m.in. opieka i wychowywanie dzieci, gotowanie) uczestniczy średnio 83% Polek i 52% Polaków (Kotowska i in., 2010).

Z badań Diagnoza Społeczna wynika, że w latach 2007–2013 spadł odsetek osób pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy i jednocześnie wzrósł odsetek osób wykonujących pracę w pełnym wymiarze (z 55% do 62%) (Kotowska i in., 2014). Potwierdzają to również dane Eurostatu, z których wynika, że w Polsce od 2005 roku systematycznie maleje udział osób

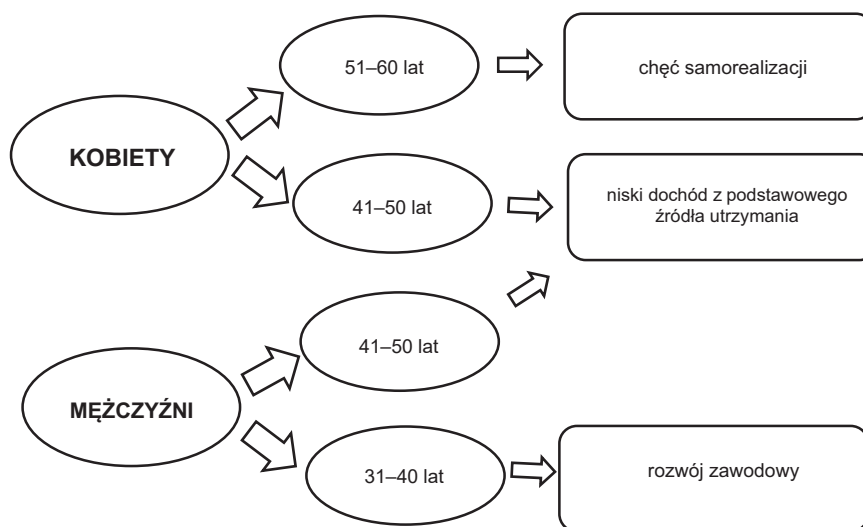
Rys. 2. Przyczyny podjęcia dodatkowej pracy
 *Badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.
 Źródło: badania własne.

pracujących w niepełnym wymiarze czasu i że jest on niższy niż w innych krajach UE. W 2005 roku w niepełnym wymiarze czasu pracę wykonywało 10,8% zatrudnionych, a w 2013 roku – 7,8%, przy czym w UE średni wskaźnik w tych latach wyniósł odpowiednio 17,7% i 20,4% (Eurostat, 2015). Mniejsza popularność pracy w niepełnym wymiarze czasu pracy oraz na podstawie umów cywilnoprawnych wynika z wielu zagrożeń występujących na polskim rynku pracy. W warunkach deficytu pracy te formy zatrudnienia stwarzają większe

poczucie zagrożenia oraz są uznawane za mniej korzystne z punktu widzenia pracobiorcy.

Największy wpływ na podjęcie przez respondentów dodatkowej pracy miał niski poziom dochodów z podstawowego źródła utrzymania (53%) (rys. 2).

Proporcje płci były pod tym względem nierówne, a powód ten wskazało więcej kobiet (63%) aniżeli mężczyzn (37%). Były to przede wszystkim osoby w grupie wiekowej 41–50 lat będące w związku małżeńskim lub rozwiedzione (rys. 3). Kolejną przyczyną zwiększenia

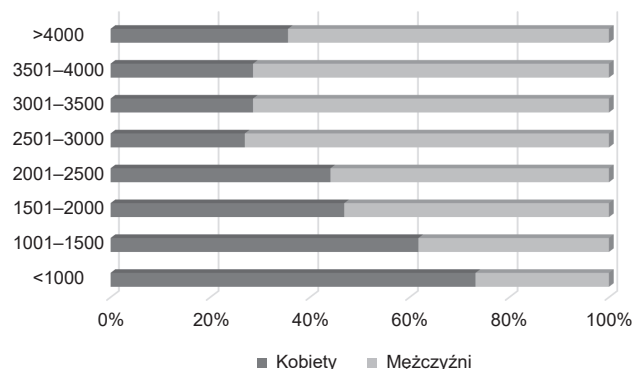
Rys. 3. Profil demograficzny respondentów zwiększających aktywność zawodową
 Źródło: badania własne.

aktywności zawodowej był rozwój zawodowy, na który wskazywali głównie mężczyźni w wieku 31–40 lat. Nie wiele mniej badanych podjęło dodatkową pracę z powodu chęci samorealizacji. W grupie tej dominowały kobiety stanu wolnego (panna, rozwiedziona) w wieku 51–60 lat. Przyczyną zwiększenia aktywności zawodowej dla ponad 27% respondentów był czas wolny. Były to najczęściej osoby stanu wolnego w wieku 51–65 lat.

Co czwarty ankietowany aktywny zawodowo uzyskiwał dochody z dodatkowych źródeł. Przy czym stosunkowo duży odsetek osób posiadających dodatkowe źródło dochodu, tj. 40%, pracował „na czarno”. W grupie tej jest znacznie większy odsetek mężczyzn (76%) niż kobiet (24%), co wynika z powszechnie panującego stereotypu, że mężczyzna jako „głowa rodziny” powinien zapewnić środki utrzymania jej członkom. Pracę „na czarno” wykonywali przede wszystkim mieszkańcy miast legitymujący się wykształceniem zawodowym lub średnim. Posiadanie zawodu jest atutem, który w pewnym stopniu może kompensować niski poziom wykształcenia. Niemal co czwarty respondent uzyskujący dochód z dodatkowych źródeł pracował na podstawie umów cywilnoprawnych. Pracę tę wykonywały przede wszystkim kobiety stanu wolnego, które nie ukończyły 31 roku życia. Kolejnym istotnym źródłem dochodów był najem nieruchomości. Korzystało z niego ponad 21% ankietowanych. Przeważały wśród nich kobiety zamężne w wieku 51–60 lat. Ponad 10% respondentów prowadziło pozarolniczą działalność gospodarczą. Byli to głównie młodzi mężczyźni legitymujący się wyższym wykształceniem. Wśród innych źródeł dochodów wskazano na udzielanie korepetycji, którymi zajmowały się kobiety stanu wolnego do 30 roku życia.

Prawie 1/5 respondentów, którzy w momencie przeprowadzania badań byli aktywni zawodowo, uzyskiwali dochody w wysokości 1001–1500 zł (rys. 4). W grupie tej dominowały kobiety do 30 roku życia legitymujące się wykształceniem średnim i zawodowym. Ankietowani byli przede wszystkim mieszkańcami miast. Dochód w tej wysokości otrzymywało 11% osób pracujących na własny rachunek i 21% osób pracujących najemnie. Osoby te były zatrudnione jako pracownicy biurowi, sprzedawcy oraz pracownicy fizyczni. Ponadto czterech ankietowanych pracowało w więcej niż jednej firmie, a 9 osiągało dochód z dodatkowych źródeł.

Prawie 18% badanych uzyskiwało dochody w wysokości 1501–2000 zł. Byli to głównie mężczyźni powyżej 50 roku życia mieszkający na obszarach wiejskich.

Rys. 4. Poziom dochodów respondentów

Źródło: badania własne.

Ponad 93% osób otrzymujących dochody w tej wysokości wykonywało pracę najemną, wśród których ponad 30% miało dodatkowe źródło dochodu. Stosunkowo niewielki odsetek ankietowanych, tj. ponad 1,5%, uzyskiwał niskie dochody, nieprzekraczające 500 zł. W grupie tej 70% stanowili mieszkańcy obszarów wiejskich wykonujący prace fizyczne. Co trzeci ankietowany uzyskiwał dochody w wysokości 2001–4000 zł. W grupie tej przeważały osoby w wieku 31–50 lat legitymujące się wykształceniem wyższym. Większość z nich wykonywała pracę najemną (82%) głównie jako pracownicy biurowi (24%). Ponad 1/5 ankietowanych zatrudniona była w więcej niż jednej firmie, a prawie 1/3 posiadała dodatkowe źródło dochodu. Dochód powyżej 4000 zł osiągało niemal 17% badanych. Byli to głównie mężczyźni w wieku 31–40 lat i 51–65 lat legitymujący się wykształceniem wyższym. Co trzeci badany osiągający dochody powyżej 4000 zł pracował w więcej niż jednej firmie, a prawie co drugi posiadał dodatkowe źródło dochodu.

Z badań Diagnoza Społeczna wynika, że mężczyźni deklarują dochód o ponad 30% wyższy niż kobiety, a osoby legitymujące się wykształceniem wyższym uzyskiwały dochód ponad 120% wyższy od osób posiadających wykształcenie podstawowe (Czapliński, 2013). Przeprowadzone badania ankietowe potwierdziły występowanie nierówności dochodowych ze względu na płeć i wykształcenie. Ankietowane kobiety osiągały niższe dochody niż mężczyźni. Dominowały one w grupach respondentów uzyskujących stosunkowo niskie dochody w wysokości do 1500 zł. Mniejsze były też dochody osób z niższym poziomem wykształcenia oraz

w grupie wiekowej do 30 roku życia. Osoby z wykształceniem wyższym osiągały najwyższe dochody, przy czym znaczna ich część uzyskiwała także dochody z dodatkowej pracy lub z innych źródeł.

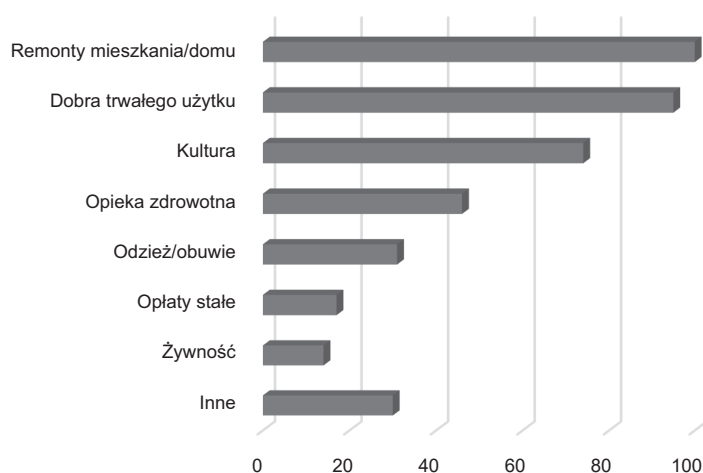
Najwięcej ankietowanych oceniło poziom swojego dochodu jako przeciętny (38%). Nieco mniejszy odsetek, tj. po 28%, oceniło go jako wysoki i niski, a 6% jako bardzo wysoki. Niski dochód to zdaniem respondentów taki, którego poziom nie przekraczał 1000 zł. Osiągały go głównie zamężne kobiety legitymujące się wykształceniem podstawowym, zawodowym i średnim, mieszkające na obszarach wiejskich. Wśród ankietowanych oceniających swój dochód jako przeciętny dominowały osoby uzyskujące dochód w wysokości 1001–2500 zł. Prawie 90% badanych należących do tej grupy wykonywało pracę najemną, przy czym 12,5% było zatrudnionych w więcej niż jednej firmie. Dochód wysoki to zdaniem respondentów dochód powyżej 2500 zł. Ponad połowa respondentów, których dochód przekraczał ten poziom, uzyskiwała dodatkowe dochody z pracy lub innych źródeł. Natomiast wśród respondentów oceniających dochód jako bardzo wysoki dominowały osoby, których dochód przekraczał 5000 zł (77%). W grupie osób z dochodem wysokim i bardzo wysokim przeważali mężczyźni z wykształceniem wyższym. Wysoki poziom wykształcenia nie tylko stwarza szansę uzyskania wyższych dochodów,

ale także zwiększa prawdopodobieństwo zatrudnienia spełniającego niematerialne oczekiwania pracowników. W dłuższej perspektywie zwiększa bezpieczeństwo zatrudnienia oraz stwarza możliwość wydłużenia aktywności zawodowej po osiągnięciu wieku emerytalnego (Czajka, 1997; Czajka, 2003).

Na pytanie: *Czy miesięczny dochód netto wystarcza Panu(i) na zaspokojenie podstawowych potrzeb?* ponad 55% badanych udzieliło pozytywnej odpowiedzi. Wśród respondentów, którym dochód nie wystarczał na zaspokojenie podstawowych potrzeb, dominowały osoby o dochodzie nieprzekraczającym 2000 zł. Grupa ta legitymowała się przede wszystkim wykształceniem podstawowym, zawodowym i średnim oraz była w związku małżeńskim. Zdecydowana większość z nich miała co najmniej dwoje dzieci (ok. 53%).

Wśród wydatków, na które nie wystarczało respondentom środków, na pierwszym miejscu wymieniano remont mieszkania/domu, a w dalszej kolejności zakup dóbr trwałego użytku oraz wydatki na kulturę, opiekę zdrowotną, odzież i obuwie (rys. 5). Na opłaty stałe brakowało środków 11% badanych, a na żywność 9%.

Znaczny odsetek badanej populacji posiadał dochody na poziomie niezapewniającym zaspokojenia podstawowych potrzeb, dlatego część z nich planowała zmianę pracy. Deklarowało tak 33% respondentów, wśród których większość stanowili mężczyźni z wykształceniem

Rys. 5. Wydatki, na jakie dochód jest niewystarczający*

*Badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania własne.

średnim w wieku do 40 roku życia. Były to osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę, których dochód nie przekraczał 2000 zł.

Głównym czynnikiem determinującym zmianę pracy było zbyt niskie wynagrodzenie (62%) (rys. 6).

Mniejsze znaczenie miały takie czynniki, jak: brak perspektyw awansu i wzrostu wynagrodzeń, a także brak stałej pracy, niewykorzystywanie kwalifikacji i umiejętności. Ograniczenie aktywności zawodowej planowało 11% badanych, przy czym byli to głównie mężczyźni (64%) wykonujący pracę fizyczną. Większość z nich mieszkała na obszarach wiejskich (56%) i miała 51–65 lat (51%) i 31–40 lat (31%). Prawie połowa posiadała dodatkowe źródło dochodu, a przeszło co drugi zamierzał ją ograniczyć z powodu złego stanu zdrowia (rys. 7). Na aktywność zawodową wpływa stan zdrowia i poziom dochodów niezwiązanych z pracą zawodową. Przykładem są świadczenia z zabezpieczenia społecznego (np. renty z tytułu niezdolności do pracy), które mogą uzyskać osoby w wieku produkcyjnym, przez co praca jest mniej atrakcyjna. Z drugiej jednak strony niskie świadczenia powinny przyczynić się do wzrostu z aktywności zawodowej (Kotlarz, 2007; Kocłaczek, 2014).

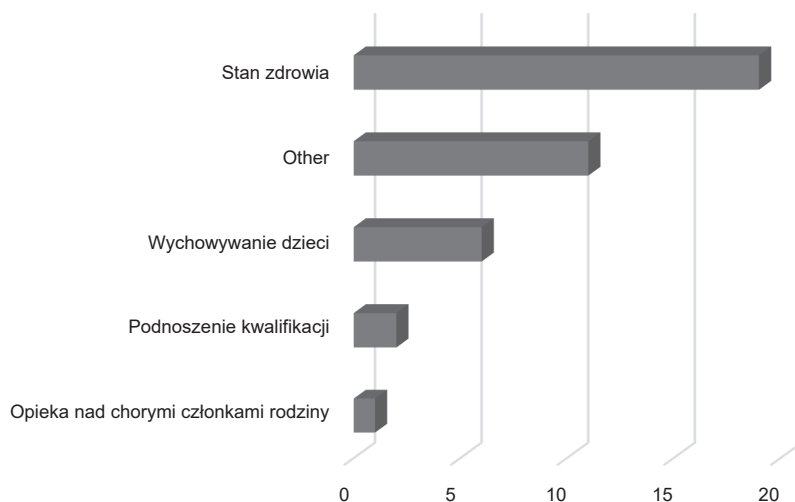
Prawie 1/3 respondentów wskazała „inne” powody ograniczonej aktywności zawodowej, do których zaliczono opiekę nad wnukami i zmęczenie pracą. Dotyczyło to przede wszystkim osób w starszych grupach wieku produkcyjnego, tj. powyżej 50 roku życia. Kobiety do 40 roku życia chciały ograniczyć pracę zawodową i zająć się wychowywaniem dzieci. Z badań Diagnoza Społeczna wynika, że na aktywność zawodową coraz bardziej wpływa posiadanie dzieci, przy czym nie dotyczy to wyłącznie kobiet wychowujących dzieci w wieku do 7 lat, ale również kobiet z dziećmi w wieku 8–12 lat. Istotną barierą aktywności zawodowej kobiet jest niedobór miejsc w żłobkach i przedszkolach, a także brak odpowiednich rozwiązań organizacyjnych związanych z nauką w szkołach podstawowych, w szczególności nauki wczesnoszkolnej (klasy 1–3) (Kotowska i in., 2014). Dostęp do opieki nad dziećmi jest jednym z ważniejszych instrumentów wspierających politykę zatrudnienia oraz politykę spójności społecznej. Inkluzja społeczna dotyczy nie tylko rodziców, dla których praca związana jest pozyskiwaniem dochodu, ale również dzieci. Opieka pozarodzinna wpływa na wyrównywanie ich szans rozwojowych i edukacyjnych, a także chroni przed ubóstwem (Głogosz, 2013).

Rys. 6. Przyczyny zmiany pracy*

*Badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: badania własne.

Rys. 7. Przyczyny ograniczenia aktywności zawodowej
Źródło: badania własne.

WNIOSKI

Z przeprowadzonych badań wynika, że zdecydowana większość respondentów była aktywna zawodowo. W strukturze zatrudnienia ankietowanych dominowała praca najemna, w szczególności umowa o pracę (80%). Na aktywność zawodową wpływa stan zdrowia, ale również możliwość godzenia obowiązków rodzinnych z obowiązkami zawodowymi. Kobiety często rezygnują z pracy na rzecz rodziny.

Niewielu ankietowanych podejmowało dodatkową pracę. Wśród kobiet główną przyczyną zwiększenia aktywności zawodowej było osiągnięcie niskiego dochodu z podstawowego źródła utrzymania, natomiast wśród mężczyzn rozwój zawodowy. Badania potwierdziły, że wystąpiły różnice między kobietami i mężczyznami w zakresie poziomu osiąganego dochodu. Badane kobiety osiągały niższe dochody aniżeli mężczyźni. Ponadto dominowały one w grupach respondentów osiągających stosunkowo niskie dochody (do 1500 zł). Z badań wynika, że istnieje zależność między wykształceniem a dochodami. Około 40% badanych uzyskiwało dochody w wysokości 1000–2000 zł, a 17% powyżej 4000 zł. W pierwszej grupie przeważały osoby legitymujące się wykształceniem zawodowym i średnim. Natomiast w drugiej grupie dominowali respondenci posiadający wykształcenie wyższe. Niższe dochody kobiet mogą wynikać z faktu, że kobiety częściej aniżeli

mężczyźni wybierają elastyczne formy zatrudnienia. Te formy uznawane są za mniej korzystne, gdyż osiągnięte dochody stanowiące podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne mają wpływ nie tylko na poziom życia w okresie aktywności zawodowej, ale również po jej zakończeniu. Dlatego należałoby wprowadzić odpowiednie rozwiązania umożliwiające łączenie ról zawodowych i rodzinnych, a także stwarzające poczucie bezpieczeństwa finansowego.

LITERATURA

- Balcerzak-Paradowska, B. (2014). Przedsiębiorczość kobiet a życie rodzinne. Czy praca na własny rachunek sprzyja godzeniu obowiązków zawodowych z rodzinnymi. W: A. Rajkiewicz, J. Orczyk (red.), *Rynek pracy i wykorzystanie potencjału pracy w Polsce. Księga jubileuszowa z okazji 80-lecia Profesora Mieczysława Kabaja* (s. 122–124). Warszawa: IPiSS.
- Borowska, A. (2013). Determinanty i bariery przedsiębiorczości kobiet w Polsce. *Econ. Manag.*, 3, 152–153,160.
- Cichoński, S., Sączuk, K., Strzelecki, P., Tyrowicz, J. (2013). *Badanie Ankiety Rynku Pracy. Raport 2013*. Narodowy Bank Polski (s. 33). Pobrano 6 maja 2015 z: www.nbp.pl.
- Czajka, Z. (1997). *Rynek pracy a system edukacji*. Praca Zabezp. Społ., 3.
- Czajka, Z. (2003). *Systemy emerytalne w Niemczech i w Wielkiej Brytanii wobec nowych wyzwań* (s. 89). Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.

- Czapliński, J. (2013). Indywidualna jakość i styl życia. W: J. Czapliński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2013. Warunki jakości życia Polaków* (s. 192). Warszawa. Pobrano 27 maja 2015 z: www.diagnoza.com.
- Dolny, E., Meller, J., Wiśniewski, Z. (1990). *Zarys polityki zatrudnienia* (s. 76–79). Warszawa: PWE.
- Eurostat (2015). Activity rates by sex. Pobrano 25 marca 2015 z: www.eurostat.org.
- Eurostat (2015). Person employed part-time. Pobrano 23 marca 2015 z: www.eurostat.org.
- Furmańska-Maruszak, A. (2014). Przemiany demograficzne a aktywność zawodowa ludności w Polsce. *Stud. Ekon.*, 167, 24–25. Pobrano 29 czerwca 2015 z: <http://bazekon.icm.edu.pl>.
- Głogosz, D. (2013). Pozarodzinna opieka nad dziećmi jako instrument stymulowania wzrostu zatrudnienia kobiet (wybrane problemy). W: B. Balcerzak-Paradowska (red.), *Praca i polityka społeczna. Współczesne tendencje i wyzwania* (s. 321–322). Warszawa: IPiSS.
- GUS (2014). Aktywność ekonomiczna ludności Polski. Warszawa: GUS. Pobrano 4 maja 2015 z: www.stat.gov.pl.
- GUS (2014). Kobiety i mężczyźni na rynku pracy. Warszawa: GUS. Pobrano 23 kwietnia 2015 z: www.stat.gov.pl.
- GUS (2015). Wskaźnik zatrudnienia w województwie wielkopolskim. Bank Danych Regionalnych. Warszawa: GUS. Pobrano 23 kwietnia 2015 z: www.stat.gov.pl.
- Kołaczek, B. (2014). Polityka społeczna wobec problemu niezdolności do pracy. W: A. Rajkiewicz, J. Orczyk (red.), *Rynek pracy i wykorzystanie potencjału pracy w Polsce. Księga jubileuszowa z okazji 80-lecia Profesora Mieczysława Kabaja* (s. 141). Warszawa: IPiSS.
- Kotlarz, D. (2007). *Ekonomia rynku pracy* (s. 12). Katowice: Wyd. AE.
- Kotowska, I. E., Matysiak, A., Styrz, M., Pailhé, A., Solaz, A., Vignoli, D. (2010). *Życie rodzinne i praca. Drugie europejskie badanie jakości życia* (s. 20). Dublin: Europejska Fundacja na Rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy.
- Kotowska, I. E., Saczuk, K., Strzelecki, P. A. (2014). Rynek pracy. W: I. E. Kotowska (red.), *Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013. Raport tematyczny* (s. 18–19, 51–52). Warszawa: MPiPS i CRZS. Pobrano 27 maja 2015 z: www.diagnoza.com.
- Kotowska, I. E. (2008). Zmiany aktywności zawodowej a proces starzenia się ludności. W: J. T. Kowalewski, P. Szukałski, *Pomyślne starzenie się w perspektywie nauk o pracy i polityce społecznej* (s. 16–17). Łódź: Zakład Demografii i Gerontologii Społecznej UŁ.
- MPiPS (2014). Sytuacja kobiet i mężczyzn na rynku pracy w 2013 roku. Pobrano 6 maja 2015 z: www.mpips.gov.pl.
- Ratajczak-Tuchołka, J. (2010). Emerytury kobiet w ubezpieczeniowych systemach emerytalnych w Niemczech i w Polsce (s. 5–6). Poznań: Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Strzelecki, P., Saczuk, K., Grabowska, I., Kotowska, I. E. (2013). Rynek pracy. W: J. Czapliński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2013. Warunki jakości życia Polaków* (s. 122). Warszawa. Pobrano 27 maja 2015 z: www.diagnoza.com.